

spojované úzkými sponami. Mezi jednotlivé segmenty jsou vkládány stylizované kytice. U tohoto rostlinného pásu se krátce zastavme, neboť ho nepoužívali jen velkomeziříčští kovolítci, ale byl to oblíbený motiv mnoha renesančních zvonařských dílen působících v Čechách i na Moravě. Na zvonech velkomeziříčských výrobců se umísťuje buď jako výzdobný pás pod nápis obíhající pod horním okrajem (např. na zvonu konváře Matěje z roku 1530 pro Bukov), nebo se užívá jen jeho část, jeden segment pásu přidáný na plášť jako doprovodná ozdoba, popř. kombinovaná s jinými reliéfy – např. na zvonu konváře Matěje v Korouhvi (1532), Rohozné (1532), Moravských Budějovicích (1535) nebo na zvonu ulitým společně Matějem a Jakubem roku 1545 pro Krásnou Horu. Kde ale hledat původ tohoto reliéfu? Dochované zvony z počátku 16. století svědčí o tom, že nejdříve tento motiv začala hojně a v různých velikostech a variacích používat významná saská zvonařská dílna rodu Hillgerů ve Freibergu, která dodávala zvony kromě Saska také do Dolního Slezska a hojně do regionu severních a severozápadních Čech. Rostlinný pás Hillgerové používali nejpозději od roku 1519⁹ a býval kombinován jak s nápisy provedenými gotickým minuskulním písmem, tak už s vyspělou humanistickou kapitálou. V Čechách se objevuje – v podobě rostlinného pásu přiraženého zdola k nápisové pásce – výlučně v kombinaci s kapitálními nápisy, a to např. na zvonu Martina Hillgera nejstaršího, litém roku 1522 pro Kopisty (dnes zavěšen v Litvínově), nebo na zvonu Wolfa Hillgera z roku 1557 pro Čermnou u Libouchce. Na zvonu v Podlesicích (Martin Hillger nejstarší, 1534) vidíme tento pás v širší i užší variantě s různými květy.¹⁰

Tento výzdobný pás dále nalézáme na anonymních pracích brněnského zvonaře Šimona Haubice mladšího (např. na jeho nesignovaných zvonech z roku 1521 pro Lysou nad Labem, 1523 pro Mikulov, 1524 pro Březovou nad Svitavou) a v 60. letech 16. století ho využívá ve své anonymní produkci dílna Tomáše Jaroše (např. zvon z roku 1560 pro Pozdeň a tři zvony z roku 1564: pro Malešev – přenesený dnes do České Kamenice –, pro Třebušín – zavěšený dnes u Sv. Vojtěcha v Ústí nad Labem –, a pro Skupice) i jeho neznámý následovník (zvon z roku 1577 pro Radomyšl). V dílně jáchymovského císaře a zvonaře Hanse Wilda i jeho synů Hanse a Jiřího (pracujícího v Žitavě) byl tento květinový motiv v období cca 1580–1615 velmi oblíben. Kromě toho ho najdeme na zvonu z roku 1660 ve Stražišti u Mirovic (jenž je zřejmě prací Hanse Lecherera z hornorakouského Štýru) a naposledy ho roku 1700 na svůj zvon pro Mariánskou převzal kadaňský zvonař Jan Gau.

Věmec domašovského zvonu je oddělen silnější linkou. Po obvodu je věmec ozdoben akantovým stonkem ovíjeným kolem provazce, uzavřeným v lin-

kách. Do čistě renesančního pojetí zvonu tím autor vnesl pozdně gotický výzdobný relikt, běžný na zvonech v 15. století. Dolní okraj je zvýrazněn hladkou obrubou.

Nárazový tón h1 při průměru téměř jednoho metru svědčí o tom, že i zde autor použil neobvykle těžké žebro. Zvukový obraz není tak dokonalý jako u výše popsaných dvou zvonů, interval primy je výrazně snižen a interval spodního tónu je nápadně zúžen. Přesto je i tento zvon z hudebně akustického hlediska kvalitní. Po srovnání s výtvarným zpracováním prokazatelně signovaných zvonů z velkomeziříčské produkce se můžeme s mírnou jistotou domnívat, že domašovský zvon ulil konvář Matěj, možná ve spolupráci se synem Adamem nebo jiným velkomeziříčským kovolitelem. Drobným detailem svědčícím pro Adama by mohl být výše popsaný kroužek sloužící jako dělicí znaménko v nápisu (použil ho též např. na svém zvonu z roku 1557 pro Sádce).

Anonymních prací, které bychom mohli s velkou pravděpodobností přiřadit velkomeziříčským dílnám, je samozřejmě mnohem více než jen tři výše uvedené příklady. Hledat bychom museli především na území dnešních okresů Jindřichův Hradec, Jihlava, Žďár nad Sázavou, Svitavy a Třebíč. Soustředěnější pohled si zároveň zaslouží i dílna konváře a zvonaře Jana (doloženého dílem v letech 1482–1501), který byl zakladatelem velkomeziříčské kovolitecké tradice, stejně jako o generaci mladšího stejnojmenného mistra Jana, činného v první čtvrtině 16. století. Pak budeme moci konkrétním dílnám přiřadit (nebo naopak u některých autorství vyloučit) také zajímavé anonymní pozdně gotické zvony, které se do dnešní doby svým příjemným a zvukným hlasem ozývají z věží mnoha kostelů, např. ve Vyskytné nad Jihlavou (1473), Batelově (1483), Cizkrajově (1503) nebo Horních Bojanovicích (1504). Snad se nám prostřednictvím tří popsaných zvonů v krátkosti podařilo ukázat, že i zdánlivě opomenuté a neznámé památky skrývají zajímavé souvislosti a přispívají k poznání regionálních i obecných dějin.

Radek LUNGA

■ Poznámky

9 Srov. zvon lité roku 1519 Martinem Hillgerem nejstarším pro dolnoslezský Krzyków (okres Namysłów). Zvon byl v 2. světové válce (1942) zrekvírován a odvezen do Německa, nebyl však roztaven, ale nebyl ani vrácen. Dnes se nalézá ve věži evangelického zámeckého kostela sv. Jakuba (St. Jacobi-Schloßkirche) v dolnosaském městě Osterode am Harz.

10 Užší variantu rostlinného pásu a jeho segmentů použil také neznámý autor k výzdobě spodní části cínové křtitelnice pro kostel sv. Martina v Robčicích. Křtitelnice byla bohužel někdy před rokem 1994 ukradena.

K dvěma letošním výročním brněnských architektů: Bohuslav Fuchs a Kamil Fuchs

Otec a syn

K letošním výročím z oblasti architektury přispívám dvěma významnými daty. Především je to 125. výročí narození **Bohuslava Fuchse** (24. 3. 1895 Všechnovice – 18. 9. 1972 Brno), výjimečného tvůrce a zakladatele funkcionalistické architektury u nás, a současně také nedožitě 90. narozeniny jeho syna **Kamila Fuchse** (4. 12. 1930 Brno – 13. 8. 1995 Brno), významného a zasloužilého architekta zejména památkových rekonstrukcí ve 20. století. Oba, každý ve své tvůrčí amplitudě, vytvořili či zachránili hodnoty, na něž může být česká architektura hrdá. Zvláště pak město Brno, obohacené o své unikátní vizuální symboly.

Zakladatelský tvůrce nových hodnot – Bohuslav Fuchs

Dnes, při daném odstupu let, zvláště vyniká historicky prvotní a průkopnická role Bohuslava Fuchse při nástupu nového univerzálního slohu – bauhausovského funkcionalismu u nás. Jeho realizace již brzy po 1. světové válce udivovaly a stávaly se vzorem. Architekti se přidávali, někteří váhavě, jiní s uvědomělostí a s tvůrčím přístupem. Z Brna se tak stávala v první polovině 20. století jakási mekka i inspirativní učebnice nového světového slohu. Udivující a nepřekonatelně zůstává množství Fuchsových realizací. Je to řada objevných, vesměs až výlučných originálů – solitérů, mnohých dnes již pod státní památkovou ochranou. Více než 150 děl pregnančně dokumentuje jeho tvůrčí esprit a funkcionalistickou bauhausovskou doktrínu.

Připomeňme si z nich část, zakotvenou v trvalém obecném povědomí.

Především v brněnské linii je to Zemanova kavárna, pavilon Brno na brněnském výstavišti, hotel Avion, Masarykův studentský domov, Městské lázně Zábřehovice, nádražní pošta, Studentský domov Elišky Machové, Zemské vojenské velitelství nebo správní budova firmy Alpa. K nim se řadí významné objekty, jejichž byl Bohuslav Fuchs spoluautorem, jako obřadní síň na Ústředním hřbitově, Moravská banka, Škola pro ženská povolání. Poselství nového slohu, šířené jeho osobitým výrazem také u staveb mimobrněnských, vynikalo funkčností a kontrastem. Vzpomeňme například sérii bankovních domů (spořitelny) v Uherském Hradišti, Třebíči, Tišnově a Holešově. Ke tvůrčím vrcholům pak patří i jeho slovenské realizace – termální koupaliště Zelená žába v Trenčianských Teplicích a zotavovna Morava v Tatranské Lomnici.

1 *Josef Némec na vpo mímru
7.12.1957 Bohuslav Fuchs*

2

Obr. 1. Portrétní fotografie Bohuslava Fuchse s věnováním Josefu Němcovi. Archiv Josefa Němce. Foto: Kamil Fuchs, 1957.

Obr. 2. Bohuslav Fuchs a Kamil Fuchs před Národním domem v Prostějově. Archiv Josefa Němce. Foto: Josef Němec, 1956.

Urbanismus ve Fuchsově architektonické tvorbě, metodické přístupy a tvůrčí invence tvoří velkou souběžnou kapitolu jeho celoživotního díla. Zde se projevoval jeho univerzální přístup, prognostismus, tvůrčí intuice. V této souvislosti je namístě chápat ho jako osobnost encyklopedického rozhledu a renesančního principu.

V heslovitém výběru musím předně uvést pojem TANGENTA – Fuchsův vítězný soutěžní návrh na generální zastavovací plán města Brna z let 1926–1927. Ve svém kreativním urbanismu již tehdy mimo jiné předpověděl rozvoj města jižním směrem, včetně nezbytného napřimujícího přesunu hlavního železničního nádraží. A nyní, téměř až po stu letech váhání i letech nekonceptních a jen variantních námětů ponechat stísněné nádraží pod Petrovskou katedrálou, je deklarována nezbytnost jeho přesunu. Je to i provozní priorita pro nádraží evropsky významného železničního uzlu s možností dalšího prostorového

rozvoje v éře superexpresů.

Počáteční léta po 2. světové válce zaznamenávají mimořádnou veřejnou angažovanost Bohuslava Fuchse. Stává se ředitelem Zemského studijního a plánovacího ústavu, ale především také vysok školským pedagogem. Vychovává generace mladých architektů, formuluje koncepční a metodická pravidla a postupy na řadě územních plánů, včetně urbanistických soutěží. Přišla doba, kdy jsem se stal jedním z jeho nejbližších žáků a vědeckých aspirantů. Následovalo pro mne vzácné období přímé spolupráce s ním téměř po celé dvacetiletí. Jeho přístup k urbanismu, nejen jako k plánovací technokratické, ale také jako k principiální architektonické tvorbě, inspirované danými přírodními a krajinnými axiomaty, byl cílený. To se stalo krédem i pro mou celoživotní práci. Zůstávám mu vděčen za mnohé, mimo jiné za to, jak vnímal moji předchozí pregnantní baťovskou edukaci. Měl jsem proto jeho důvěru a doporučení pro vybudování brněnské pobočky SÚRPMO (Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů). Několik let zůstal také naším respektovaným rádcem.

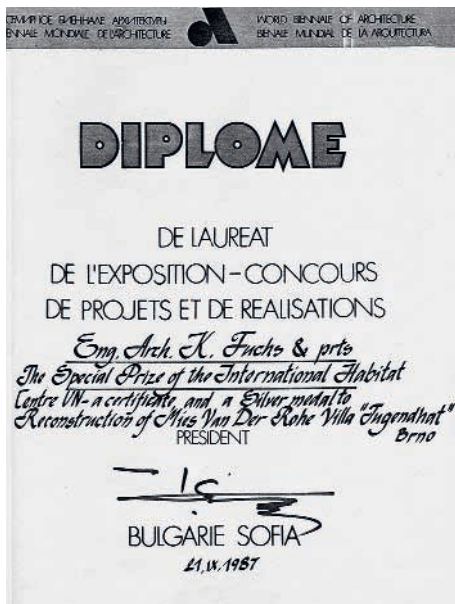
Stál jsem při něm v dobách dobrých i těch zlých, které zosnovali jeho nepřátelé koncem 50. let minulého století. Od statusu uznávané autority s mezinárodním renomé, který si během své dosavadní pro-

fesní kariéry vydobyl a o kterém svědčilo např. jeho členství v RIBA (Royal Institute of British Architects) a udělení Herderovy ceny (1969), přišel násilný zlom a šikana, ponížení a doslova vyhození z fakulty architektury a následně zinscenovaný soudní proces tehdejšího totalitního soudnictví. Překážel medunovsko-krohovské kamarile v neomezeném vládnutí a kádrování architektů. V roce 1972 zazněl i odsuzující ortel Jiřího Krohy nad Fuchsovou rakví, že nebyl „socialistickým architektem“. My, brněnští architekti, jsme však přesto v hojném počtu drželi čestnou stráž u rakve v Domě umění.

Naše současné historiky umění čeká grandiózní analytický, ale i syntetický úkol komplexně zpracovat a začlenit celoživotní dílo i osobnost Bohuslava Fuchse s jeho mimořádnými vlivy a přínosy natrvalo do dějin české, ale také světové architektury.

Zachránce historických hodnot – Kamil Fuchs

Pro Fuchsova syna Kamila jistě nebylo snadné nalézt a uplatnit vlastní tvůrčí směřování a pozici ve stínu svého výjimečného otce. Avšak díky svým historicko-kulturním zájmům i výtvarnému espritu našel brzy vlastní cestu k tvůrčímu osamostatnění. Zapojil svůj talent do rekonstrukcí a znovuožívání stavebních památek. Stal se kmenovým pracovníkem v Státním ústavu pro rekonstrukci památko-

3

5

4a

4b

vých měst a objektů (SÚRPMO), a to brzy po jeho založení v roce 1954. Působil zde jako hlavní projektant a vedoucí svého ateliéru po dobu více než pětácti let. Zpočátku jsme autorsky spolupracovali na řadě projektů.

Jeho celoživotní dílo je také mimořádně rozsáhlé, osobité, a navíc záslužné pro záchranu a uplatnění principu živé památky. Výčet realizací Kamila Fuchse potvrzuje, že byl jedním z nejplodnějších architektů – realizátorů památkových rekonstrukcí ve druhé polovině 20. století. Museli bychom zhlédnout až 100 jeho prací. V ilustrativním výběru významných brněnských rekonstrukcí jsou to celé areály budov Moravského zemského muzea a Staré radnice, dále divadlo Reduta, Palác šlechticů, zámeček Mitrovských, Měnišská brána, část tzv. velkého Špalíčku a řada dalších (převážně se spolupracovníky jeho ateliéru).

Přispěl natrvalo metodice i praxi v záchraně ohrožených památek moderní architektury 20. století. Jako první u nás řešil se svými spolupracovníky záchrannou kauzu ohrožené vily Tugendhat (1981–1985), aby se nakonec podařilo zachránit její podstatu. Výsledek byl vysoce oceněn na Světovém bienále architektury v Sofii v roce 1987.

V intencích záchranné doktríny památkové moderny úspěšně pokračoval projekty pro vládní vilu Stiassny v Brně a pro zotavovnu Morava ve Vysokých Tatrách. Jedním z vrcholů jeho realizační aktivity se stala také rekonstrukce reprezentačního vládního Lichtenštejnského paláce na pražské Kampě.

Zvláštní originální a svěbytnou kapitolou jeho tvůrčí praxe se staly oblíbené kluby a vinárny v památkovém prostředí. Vytvořil jich celou sérii v Brně i na jižní Moravě, jednu z nich také ve Vídni. V této oblasti prokázal své mistrovství ve tvorbě oživlých

Obr. 3. Zvláštní cena udělená Kamilu Fuchsovi a jeho projektátnímu týmu 21. září 1987 za rekonstrukci vily Tugendhat na Světovém bienále architektury v Sofii. Archiv Josefa Němce.

Obr. 4a, b. Medaile udělená Kamilu Fuchsovi a jeho projektátnímu týmu 21. září 1987 za rekonstrukci vily Tugendhat na Světovém bienále architektury v Sofii. Archiv Josefa Němce. Foto: Zdeněk Tuka, 2015.

Obr. 5. Kamil Fuchs s Jarmilou Kutěovou a Josefem Janečkem v projektátní kanceláři SÚRPMO Brno v tzv. Malém Špalíčku na Zelném trhu 13 v Brně. Archiv Josefa Němce. Foto: Jana Kolbábková, 1987.

historických interiérů, klenutých sklepů, mázhauzů. Při budování brněnské pobočky SÚRPMO jsem měl v Kamilovi také uznávaného vychovatele mladších spolupracovníků, kteří se postupně stávali samostatnými tvůrčími architekty (Jarmila Kutěová, Josef Janeček, Jan Otava, Adéla Jeřábková, Jarmila Ledínská, Harald Čadílek i další adeпти naší profesní specializace). Obdivuhodně překonával opakovaná období své vážné nemoci. Zasloužil se významně o uchování tváře historického Brna.

Epilog

Stále zůstane živý a poučný odkaz jedinečného tvůrčího díla Bohuslava Fuchse, evropsky i světově významného architekta 20. století. Natrvalo je zapísán v dějinách české architektury také jeho syn Kamil Fuchs, kmenový a zasloužilý člen SÚRPMO, zachránce kulturně památkových hodnot. Ostatky obou architektů jsou symbolicky společně uloženy na čestném pohřebišti Ústředního hřbitova v Brně.

Josef NĚMEC